

بررسی عوامل سیاسی موثر در توسعه‌ی آزادی مطبوعات در ایران

دکتر سارا محمدپور خبازی، عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شرق

(نویسنده و عهده‌دار مکاتبات) s.mohamadpour@gmail.com

ندا محمدپور خبازی، کارشناس ارشد علوم ارتباطات، دانشگاه آزاد واحد تهران شرق

چکیده

بررسی تاریخ مطبوعات در ایران نشان‌دهنده این مساله است که روزنامه‌های ما - به جز زمان‌های کوتاهی - از آزادی بی بهره بوده‌اند. به اعتقاد مک کوئیل آزادی مطبوعات، میزان آزادی که رسانه از آن برخوردار است و همچنین میزان آزادی شهروندان در دسترسی به محتوای رسانه را در بر می‌گیرد. واضح است که عوامل درون سازمانی و برون سازمانی بسیاری بر این مقوله تاثیر گذارند که در این پژوهش به بررسی عوامل سیاسی تاثیر گذار در توسعه آزادی مطبوعات می‌پردازیم. در واقع هدف اصلی تحقیق شناسایی میزان تحقق عوامل سیاسی تاثیر گذار در توسعه آزادی مطبوعات در ایران است. به این منظور با بهره‌گیری از روش پیمایشی و ساخت پرسشنامه‌ی پژوهشگر ساخته با دسته‌بندی عوامل سیاسی به مولفه‌های محتوای قوانین مطبوعاتی، محتوای قانون اساسی، استراتژی مطبوعاتی دولتها و رشد یافتگی جامعه مدنی و همچنین با استفاده از مدل‌های آماری تک‌گروهی و رگرسیون چندمتغیری به بررسی توان پیش‌بینی آزادی مطبوعات از طریق متغیرهای یاد شده و میزان تحقق هر یک از مولفه‌های یاد شده از دید پاسخگویان پرداخته شده است. لازم به ذکر است که جامعه آماری این تحقیق روزنامه‌نگاران شاغل در روزنامه‌های ایران را دربرمی‌گیرد.

یافته‌ها نشان می‌دهند که از دیدگاه نمونه‌های تحقیق، میزان تحقق مولفه‌های مرتبط با «قانون مطبوعات»، استراتژی مطبوعاتی دولتها و رشد جامعه مدنی در «توسعه آزادی مطبوعات» پایین‌تر از حد متوسط است. هر چند به اعتقاد آنها میزان تحقق مولفه‌های حمایت از آزادی بیان و مطبوعات، واگذاری مطبوعات به بخش خصوصی و عدم تفتیش عقاید در قانون اساسی ایران بالاتر از حد متوسط است ولی به عدم اجرای مفاد مرتبط در این قانون اذعان دارند.

علاوه بر این رگرسیون چندمتغیری جهت پیش‌بینی «آزادی مطبوعات» از طریق «قانون مطبوعات»، «قانون اساسی»، «استراتژی مطبوعاتی دولتها» و «رشد جامعه مدنی در ایران» نشان می‌دهد که ارتباط معنی‌داری بین «قانون مطبوعات»، «قانون اساسی»، «استراتژی مطبوعاتی» و «رشد جامعه مدنی» با «آزادی مطبوعات» در سطح $\alpha=0/01$ مشاهده می‌شود. به عبارتی دیگر توان پیش‌بینی «آزادی مطبوعات» از طریق «قانون مطبوعات»، «قانون اساسی»، «استراتژی مطبوعاتی دولتها» و «رشد جامعه مدنی در ایران» وجود دارد.

واژگان کلیدی: آزادی مطبوعات، عوامل سیاسی، قانون مطبوعات، قانون اساسی، جامعه مدنی

مقدمه

رساله جان استوارت میل در قرن نوزدهم درباره آزادی یکی از بهترین تدوین‌های فشرده از بحث‌های مدافع مطبوعات آزاد است. میل استدلال می‌کند سرکوب یک عقیده به سرکوب حقیقت می‌انجامد. به اعتقاد او تنها راه رسیدن انسان به شناخت کامل هر موضوع شنیدن عقایدی است که افراد و شخصیت‌های گوناگون ممکن است در مورد آن موضوع داشته باشند (تانکار، ۱۳۸۱).

پر واضح است که شنیدن عقاید گوناگون، تعدد آرا و نظرات، احترام به عقاید دیگران و عدم سرکوب عقاید تنها در شرایط تعدد مطبوعات و تحقق آزادی مطبوعات میسر خواهد بود.

از دیگر سو میان آزادی مطبوعات و دموکراسی، رابطه بسیار نزدیکی وجود دارد. این آزادی تنها در دموکراسی تحقق می‌یابد و دموکراسی نیز بدون آزادی مطبوعات مفهوم پیدا نمی‌کند. رژیم‌های دموکراتیک، یا دولت‌های مبتنی بر حاکمیت مردم، رژیم‌های مشروعی هستند که هدفشان خدمت به انسان و حفظ حقوق و آزادی‌های اوست. در این میان آزادی مطبوعات از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. چرا که وسیله‌ای برای محقق ساختن دیگر حقوق افراد به شمار می‌رود. (نمکدوست، ۱۳۸۳)

حق برخورداری از آزادی بیان^۲، بنیادی‌ترین حقوق وسایل ارتباط جمعی است. دیگر آزادیها و حقوق رسانه‌ای همانند حق دسترسی به اطلاعات، حق انتقاد، حق استقلال رسانه‌ای، لزوم حمایت از تکثرگرایی رسانه‌ای و منع سانسور و حق انتشار آزاد نیز ریشه در آزادی بیان دارند و به شدت از آن متأثرند. از این رو، اهمیت و جایگاه آزادی بیان در یک نظام حقوقی و مفهومی که از این آزادی برداشت می‌شود آثار بسیار مهمی بر وضع، اجرا و تفسیر قوانین و مقررات رسانه‌ای و به دیگر سخن بر وضعیت حقوقی رسانه‌ها و مسائل رسانه‌ای دارد. (انصاری، ۱۳۸۶، ص ۷)

در مورد آزادی مطبوعات، از لحاظ حقوقی می‌توان دو تعریف عام و خاص در نظر گرفت. آزادی مطبوعات به معنای عام، جست و جو، جمع‌آوری و کسب آزادانه اخبار و اطلاعات و عقاید عمومی، انتقال و مخابره آزادانه آنها، انتشار آزادانه روزنامه‌ها و پخش آزادانه برنامه‌های رادیویی و تلویزیونی و اینترنتی، دریافت و مطالعه آزادانه مطبوعات و دریافت آزادانه برنامه‌های مذکور را در بر می‌گیرد. به این ترتیب، آزادی فعالیت خبرنگاران، انتشار آزادانه روزنامه‌ها و مجله‌های گوناگون از طرف افراد و گروه‌های سیاسی و پخش آزادانه و بی‌طرفانه و واقع‌بینانه برنامه‌های رادیویی و تلویزیونی و اینترنتی و انعکاس آزاد افکار و عقاید عمومی در مطبوعات و سایر وسایل ارتباط جمعی، از شرایط اساسی آزادی مطبوعات محسوب می‌شوند.

آزادی مطبوعات، به معنای خاص، نشر آزاد روزنامه‌ها و سایر نشریات دوره‌ای بدون هیچ‌گونه محدودیت و نظارت قبل از انتشار و عدم توقیف و تعطیل خودسرانه آنها بعد از انتشار و پیش‌بینی ضوابط مسئولیت‌های قانونی نشریات و رسیدگی به تخلفات احتمالی آنان در دادگاه‌های عادی با حضور هیئت منصفه را شامل می‌شود که با رعایت اصل تعدد و تنوع فکری و سیاسی نشریات دوره‌ای و رسانه‌های دیگر و حفظ استقلال آنها در برابر صاحبان ثروت و قدرت، تحکیم می‌گردد. (معتدنازاد، ۱۳۸۶)

از زمان تاسیس اولین روزنامه در ایران بیش از صد و هفتاد سال می‌گذرد. در مسیر پر فراز و نشیب تاریخ مطبوعات مشاهده می‌کنیم که مطبوعات ایران مطابق با شرایط تئوری اقتدارگرا متولد شده‌اند و در سیر رشد خود هیچ‌گاه جز در دوره‌های تاریخی کوتاه از آزادی برخوردار نبوده‌اند.

² - freedom of expression

مطبوعات داخلی ایران در مجموع جز در دوره های کوتاهی چون مقطع پیروزی انقلاب مشروطه ، بعد از شهریور ۱۳۲۰ ، سال های ۳۱ و ۳۲ و بهار انقلاب ، از آزادی ، محروم بوده اند و عمر کوتاه این دوره ها نیز مجال نهادینه شدن آزادی و استقلال حرفه روزنامه نگاری را فراهم نساخته است. پیروزی انقلاب اسلامی که با شعار استقلال و آزادی همراه بود می توانست فرصتی برای احیا و بازسازی مطبوعات آزاد و مستقل باشد، اما پاره ای تندروی ها ، سوء استفاده ها و افراط های مطبوعات که عمدتاً ناشی از فقدان تجربه روزنامه نگاری آزاد و مستقل بود و نیز بعضی برخوردهای تنگ نظرانه ، عدم بردباری و تحمل ، تهدیدهای داخلی و خارجی ، جنگ و درگیری های گروهی و جناحی ، فضای مساعد این رویداد را از روزنامه نگاری ایران دریغ کرد. (فرقانی، ۱۳۷۷)

مروری بر تاریخچه مطبوعات و مطالعات نظری پیرامون موضوع مبین این مساله است که عوامل بسیاری در تحقق آزادی مطبوعات تاثیر گذارند. این عوامل را می توانیم با توجه به نظریه سیستم برتالانفی در حالت کلی به دودسته عوامل درون سازمانی و برون سازمانی تفکیک کنیم. عوامل درون سازمانی را می توان به ساختار سازمان های مطبوعاتی و دست اندرکاران مطبوعات یعنی صاحبان امتیاز، مدیران مسئول، سردبیران و روزنامه نگاران دسته بندی کرد. عوامل برون سازمانی عوامل محیطی تاثیر گذار بر شرایط مطبوعات هستند. مطالعات نشان می دهد عواملی همانند عوامل سیاسی، عوامل حقوقی، عوامل اقتصادی و ... بر تحقق آزادی مطبوعات موثرند. برای تحدید موضوع و تمرکز بیشتر بر آن، در این تحقیق به بررسی عوامل سیاسی موثر در تحقق و توسعه‌ی آزادی مطبوعات پرداخته خواهد شد.

در این بین عوامل سیاسی آن دسته از موانع محیطی هستند که به واسطه‌ی نوع نظام سیاسی حاکم بر جامعه، نظام حاکم بر مطبوعات، محتوای قوانین مطبوعاتی، استراتژی مطبوعاتی دولت‌ها و مالکیت های دولتی بر مطبوعات و... پیش روی فعالیت روزنامه‌ها و روزنامه‌نگاران قرار می گیرند. (بشیری، ۱۳۸۹)

علاوه بر این با توجه به اینکه به اعتقاد مک کوپیل (۲۰۰۰) مفهوم آزادی رسانه‌ای هم میزان آزادی که رسانه از آن برخوردار است را در بر می گیرد و هم میزان آزادی شهروندان در دسترسی به محتوای رسانه را اولین معیار اساسی این است که رسانه باید از استقلال کافی در جهت حمایت آزاد و بی پرده از ابراز عقاید و اطلاعات عمومی مردم، برخوردار باشد. دومین معیار اصلی تنوع رسانه است به این معنی که مالکیت رسانه نباید متمرکز و در انحصار قدرت دولت و یا موسسات خصوصی رسانه‌ای باشد (آذری، ۱۳۸۸)؛ شاخص های آزادی مطبوعات در تحقیق حاضر با تاکید بر آزادی دسترسی شهروندان به اطلاعات، تعدد مطبوعات، استقلال رسانه و آزادی انتشار اطلاعات بدست می آید.

با توجه به مطالب یاد شده عوامل سیاسی و شاخص های آن به عنوان متغیر مستقل و آزادی مطبوعات با در نظر گرفتن شاخص های آن به عنوان متغیر وابسته تحقیق حاضر معرفی می شوند. در واقع سوال اصلی تحقیق این است که:

عوامل سیاسی در توسعه‌ی آزادی مطبوعات در ایران به چه میزان تحقق یافته است ؟

فرضیه های پژوهش

- ۱- قانون مطبوعات در توسعه‌ی آزادی مطبوعات ایران تاثیر گذار است.
- ۲- قانون اساسی در توسعه‌ی آزادی مطبوعات ایران تاثیر گذار است.
- ۳- استراتژی مطبوعاتی دولت ها در توسعه‌ی آزادی مطبوعات ایران تاثیر گذار است.
- ۴- رشد جامعه مدنی در توسعه‌ی آزادی مطبوعات تاثیر گذار است.

چار چوب نظری

علی رغم نقاط مشترکی که نهاد رسانه‌های همگانی در جوامع مختلف دارا هستند، به علت شرایط مختلف اجتماعی و فرهنگی بین آنها، عملکرد و شیوه رفتاری رسانه‌ها در محیط خود یکسان نیست و تفاوت زیادی بین آنها مشاهده می‌شود. عواملی که به چنین اختلافاتی دامن می‌زنند به طور کلی عبارتند از خصوصیات ملی و بومی، نوع محتوا، سانسور و سایر محدودیت‌ها، فشارهای سیاسی و اجتماعی و توقعات و سلیقه‌های پیام‌گیران. رسانه‌ها گامی نیز به صورت فعال به منافع ملی، که تعریف آن قبلاً توسط سایر بازیگران و عوامل قدرتمند مشخص می‌شود، خدمت می‌کنند.

بطور کلی، هر جامعه‌ای دارای مجموعه‌ای از نظریه‌های هنجاری مخصوص به خود می‌باشد. لذا می‌توان نظام‌های ملی را با توجه به هنجارها و خصوصیات رفتاری رسانه‌ها در جامعه طبقه‌بندی کرد. یک از مشهورترین طبقه‌بندی نظام‌های مطبوعاتی (رسانه‌ها) در جهان توسط «سیبرت» و همکاران او در سال ۱۹۵۶ منتشر گردید.^۳ نویسندگان کتاب، رسانه‌های جهان را با توجه به گرایش‌های اجتماعی آنها به چهار طبقه تقسیم کردند: اقتدارگرا، آزادی‌گرا، مسئولیت اجتماعی و کمونیست شوروی. (مهرداد، ۱۳۸۰، ص ۱۰۸)

بررسی نظریه‌های چهار گانه، نشان می‌دهد که «نظریه اقتدارگرا»، در طول قرن‌های طولانی، به موازات اندیشه‌های سیاسی اقتدارگرا، از زمان افلاطون تا ماکیاوول، به وجود آمده است. «نظریه آزادی‌گرا» در دوره زندگی «جان میلتون»، «جان لاک» و «جان استوارت میل» و در عصر روشنگری، شکل گرفته است، «نظریه مسئولیت اجتماعی»، همزمان با یک انقلاب ارتباطی و همراه با برخی شک و تردیدهای رفتار شناختی درباره فلسفه روشنگری، پایه‌ریزی شده است و «نظریه کمونیست شوروی» بر مبنای افکار مارکس، لنین و استالین و از طریق دیکتاتوری حزب کمونیست اتحاد شوروی تحقق یافته است. (معتمدنژاد، ۱۳۸۶، ص ۱۲۰)

نظریه آزادی خواهانه از عصر روشنگری و نظریه عمومی فردگرایی و حقوق طبیعی نشأت گرفته است و در جهت مقابله با دیدگاه اقتدارگرا توسعه یافته است. این نظر از نوشته‌های میلتون، لاک و میل به وجود آمد که مطبوعات به همان اندازه که در خدمت اطلاع‌رسانی و سرگرمی و در اندیشه فروش بیشتر هستند، باید در خدمت کشف حقیقت و نظارت بر دولت نیز باشند. در نظریه آزادی خواهانه‌ی مطبوعات هر شخصی که استطاعت آن را داشته باشد می‌تواند مطلبی را انتشار دهد. رسانه‌ها به دو طریق کنترل می‌شوند، به وسیله کثرت آرا یا فرایند خود اصلاحی و همچنین به وسیله سیستم قانونی که هتک حرمت، اتهام، ابتدال و فتنه‌گری در زمان جنگ را تحت پیگرد قرار می‌دهد. در نظریه آزادی خواهانه، مطبوعات عمده‌تاً خصوصی هستند و رسانه‌ها وسایلی برای نظارت بر دولت و نیز برآوردن دیگر نیازهای جامعه می‌باشند. (تانکار، ۱۳۸۱، ص ۴۴۱)

«نظریه آزادی‌گرا» موضع متقابل انسان و دولت را به صورتی که در «نظریه اقتدارگرا» وجود داشت، دگرگون کرد. بر اساس این نظریه، انسان دیگر به عنوان یک موجود وابسته، که مورد راهنمایی و رهبری قرار گیرد، تلقی نمی‌گردد. بلکه بیشتر به عنوان موجود عقلایی، که می‌تواند در زمان برخورد با مسائل، بین حقیقت و خطا و بین نیکی و بدی، راه صحیح را انتخاب کند شناخته می‌شود. با توجه به این نظریه، حقیقت دیگر به عنوان امری متعلق به قدرت به شمار نمی‌رود و حق جست و جوی حقیقت، یکی از حقوق طبیعی سلب‌نشده‌ی انسان محسوب می‌گردد. در این میان به مطبوعات نیز به عنوان یک مشارکت‌کننده جست و جوی حقیقت، نگریده می‌شود.

«... در نظریه آزادی‌گرا، مطبوعات ابزار حکومت نیستند. بلکه بیشتر وسیله عرضه واقعیت‌ها و استدلال‌ها هستند. به طوری که بر اساس آنها مردم می‌توانند حکومت را مورد نظارت قرار دهند و اذهان خود را برای ارزیابی سیاسی آن آماده سازند. به همین جهت، آزادی مطبوعات از کنترل و نفوذ دولت، جنبه اقتصادی و ضروری پیدا می‌کند. به این ترتیب، برای شناخت حقیقت، باید تمام اندیشه‌ها امکان مناسب شنیدن پیدا کنند. به عبارت دیگر، در این زمینه باید یک بازار آزاد،^۴ افکار و اطلاعات، وجود داشته باشد. اقلیت‌ها، مانند اکثریت‌ها و کم‌توان‌ها مانند پر توان‌ها، هم باید

³ - SIEBERT, F., PETERSON et al. FOUR THEORIES OF THE PRESS. URBANA, ILL. UNIVERSITY OF ILLINOIS PRESS. 1956.

⁴ - A Free Market Place

به مطبوعات دسترسی داشته باشند. این همان نظریه مطبوعات است که در «اعلامیه حقوق»^۵ نوشته شده است (معمدنژاد، ۱۳۸۶، ص ۲۲۴).

در طبقه بندی «دنيس مک کوييل»، به جای «نظریه آزادی گرا» که در کتاب «چهار نظریه مطبوعات»، به کار رفته است، از «نظریه مطبوعات آزاد»، استفاده شده است. وی این نظریه را مهم ترین اصل مشروعیت دهی دموکراسی های آزادی گرا، تلقی می کند و برای آن به لحاظ سابقه تاریخی مبارزات مربوط به آزادی مطبوعات، توانایی نفوذ سیاسی و اجتماعی فراوان این آزادی و ارزش نمادین آن، اهمیت بسیار زیادی قائل است.

از دیدگاه او، نظریه مذکور در عین سادگی ظاهری آن با تعارض های خاصی نیز همراه است. این نظریه، به معنای بنیادی آن، معرف آن است که هر فرد برای انتشار آنچه مورد نظر اوست، آزاد است و این آزادی، مکمل آزادی های دیگر وی مانند آزادی عقیده، آزادی بیان و آزادی اجتماعات و مشارکت جمعی با دیگران، به شمار می رود. به عبارت دیگر، اصول و ارزش های معرف آزادی مطبوعات، بر اساس اصول و ارزش های دموکراسی آزادی گرا، که اعتقاد به برتری فرد، عقل، حقیقت و پیشرفت و همچنین حاکمیت اراده عمومی را در بر می گیرند، استوار شده اند.

پیچیدگی ها و تعارض های مربوط به آزادی مطبوعات، تنها زمانی پدید می آیند که درباره اعمال این آزادی، محدودیت هایی ایجاد می گردند و شکل های نهادی خاص تامین و تضمین آن، مشخص می شوند. به طور کلی، هدف های پیشبرد آزادی مطبوعات در جوامع مختلف با هم متفاوتند. گاهی هدف این آزادی مقابله با استعمار معرفی می شود، که نخستین نمونه آن در زمان مبارزه مستعمره نشینان آمریکا علیه انگلستان نمایان شد. گاهی نیز از آزادی مطبوعات، برای پوشش مطمئن فعالیت های سیاسی در راه مخالفت با نظام حاکم، استفاده می گردد. در بسیاری موارد، از این آزادی به عنوان وسیله انتقاد برای بهبود اداره امور کشور، به عنوان عنصر آزادی تجارت و همچنین یک هدف خود به خود و نه وسیله کمک به هدف های دیگر نیز بهره برداری می شود.

از دیدگاه نویسنده، کانون اصلی و هدف نهایی آزادی مطبوعات، تامین بیان آزاد و همگانی و استفاده از آن، به عنوان بهترین وسیله آگاهی به حقیقت و شناخت خطاست. به همین سبب است که مطبوعات آزاد، عنصر اساسی یک جامعه آزاد و عقلایی، شناخته می شوند. زیرا نزدیک ترین راه وصول به حقیقت، عرضه رقابت آمیز دیدگاه های متناوب است و پیشرفت جامعه به چگونگی انتخاب «درست» در برابر «نادرست» وابسته است. به این طریق، یکی از مزایای مطبوعات آزاد آن است که امکان بیان آزاد در مورد درست و نادرست را ایجاد می کند و به جامعه فرصت می دهد که از خواست ها و آرزوهای اعضای خود، آگاهی پیدا کند. بنابراین، در شرایط مطلوب آزادی مطبوعات، حقیقت، رفاه و آزادی، می توانند در کنار هم و پا به پای هم پیشرفت نمایند. در صورتی که کنترل و محدودیت مطبوعات، حتی اگر برای کوتاه مدت هم قابل توجه به نظر برسد، سرانجام به یک شیوه حکومتی غیر عقلایی و سرکوب گرا، منتهی می گردد.

وی سپس خاطرنشان می سازد که بیشتر کشورهای برخوردار از آزادی مطبوعات علاوه بر آنکه نشریات دوره ای را از سانسور پیش از انتشار مطالب آنها، آزاد کرده اند، ضرورت پاسخگویی در برابر قانون راجع به نتایج و آثار فعالیت های آنها را، که ممکن است به منافع و مصالح جامعه و یا حقوق فردی اعضای جامعه لطمه وارد کند، نیز پیش بینی نموده اند. به طوری که در عمل، حمایت از شهرت، مالکیت و حرمت زندگی خصوصی افراد، گروه ها و اقلیت ها و همچنین حمایت از امنیت و منزلت دولت، نسبت به ارزش مطلق «آزادی انتشار»^۶، برتری پیدا کرده است.

بنابراین، بسیاری از مشکلات مطبوعات به عقیده «دنيس مک کوييل» از شکل های نهادی خاصی که برای این آزادی، در نظر گرفته شده اند، سرچشمه می گیرند. زیرا در بیشتر موارد، آزادی مطبوعات مترادف با حق مالکیت، شناخته می شود و به معنای حق دارا بودن و به کار بردن وسایل و لوازم انتشار مطبوعات، بدون انتشار مطبوعات، بدون

^۵ - منظور نویسنده از «اعلامیه حقوق»، مجموعه اصلاحیه های قانون اساسی ایالات متحده است که نخستین آنها، به آزادی کلام و مطبوعات، اختصاص یافته است.

^۶ - the Free Press Theory

^۷ - the Freedom to Publish

ایجاد محدودیت و دخالت از سوی دولت، تلقی می‌گردد و نتیجه مهمی که از این نوع توجیه پدید می‌آید، معرفی آزادی مطبوعات، به عنوان آزادی از نظارت و دخالت دولت و مشابه شناختن آن با آزادی فعالیت اقتصادی است. به بیان روشن‌تر، بر این اساس، آزادی مطبوعات، به منزله «بازار آزاد اندیشه‌ها»^۸، قلمداد می‌شود، بازار آزادی که ارتباطات برای عرضه به آن همچون یک کالا تولید می‌گردد و به فروش می‌رسد.

به این ترتیب، آزادی انتشار به منزله یک حق مالکیت نگریسته می‌شود که صاحب آن می‌خواهد به صور مختلف از آن مراقبت و بهره‌برداری کند و با تامین تقاضای مصرف‌کنندگان مختلف در بازار خاص اندیشه‌ها، این حق را متجلی سازد. به عبارت دیگر، بر چنین اساسی، آزادی مطبوعات، مظهر مالکیت خصوصی رسانه‌ها و آزادی از مداخله دولت در بازار، تلقی می‌گردد. در این وضعیت، گرایش‌های انحصار خواهی در مطبوعات و سایر رسانه‌ها پدید می‌آیند و رو به گسترش می‌گذارند و شرایطی ایجاد می‌کنند که منافع مالی خارج مطبوعات و وسایل ارتباط جمعی دیگر، به صورت منابع بالقوه اعمال فشار و محدودیت علیه آزادی بیان در می‌آیند و همان نقش‌های محدود کننده دولت‌ها در مورد آزادی مطبوعات را، اعمال می‌کنند.

بنابراین، در شرایط جدید جوامع صنعتی، تکیه بر این استدلال که مالکیت خصوصی مطبوعات و سایر رسانه‌ها، امکانات واقعی پاسخگویی به نیازهای ارتباطی و خبری همگان و همچنین تامین و تضمین حق انتشار را تحقق می‌بخشد، بی‌اعتبار به نظر می‌رسد. در حالی که نظریه آزادی مطبوعات با مفهوم اصیل اولیه آن، مستلزم و متضمن سودمندی‌ها و ثمر بخشی‌های مملوس این آزادی برای همه افراد است. (معمدنژاد، ۱۳۸۶، ص ۱۲۵)

بر اساس این نظریه، رسانه‌ها معمولاً به دو صورت کنترل می‌شوند: یکی از طریق وجود صداهای متنوع و متعدد در جامعه و دیگری از طریق «فرآیند خود تصحیحی»^۹. صداهای متعدد در بازار آزاد اندیشه‌ها، مردم را قادر می‌سازد تا بین حقیقت و باطل تفاوت بگذارند. در همان حال، نظام قضایی برای انواع تخلفات چون افترا زدن، اعمال غیر متعارف و زشت و یا تخلفاتی که در زمان جنگ صورت می‌گیرد، شرایط خاصی را وضع نموده است. بدین ترتیب بر اساس این مدل، مطبوعات عمدتاً حرفه خصوصی است و نقش عمده آنها در جامعه کمک به کشف کنترل و اعمال کنترل بر رفتار و قدرت دولت و همچنین توجه به نیازهای اجتماعی است.

نظریه مطبوعات آزاد بیان می‌کند که انسانها توانایی آن را دارند که اشتباهات خود را تصحیح کنند و این امر زمانی امکان‌پذیر خواهد بود که فرصت گفتگو و بحث برای کشف حقیقت و روشن شدن وجود داشته باشد. (مهرداد، ۱۳۸۰، ص ۴۷)

رشکیانی از نظارت فوق‌قانونی بر عملکرد دولت^{۱۰}، به عنوان مهم‌ترین کارکرد رسانه‌ها در نظریه آزادی‌گرا که آن را از سایر نظریه‌ها متمایز می‌کند، یاد کرده و خاطر نشان می‌کند: رسانه‌ها باید مراقب کارگزاران دولتی باشند تا از مقام خود سوءاستفاده نکنند و پا را از حدود خود فراتر نهند و برای اینکه این کار را به خوبی انجام دهند، لازم است که از هرگونه سلطه و کنترل دولتی دور باشند. از آنجا که آزادی‌گرایی، سال‌ها در مواجهه با استبداد بوده، به نظر می‌رسد که دولت حاکم را بزرگ‌ترین دشمن خود می‌پندارد (رشکیانی، ۱۳۸۸، ص ۹-۱۱).

«دنيس مك كوئيل»، به مسائل و ناهماهنگی‌های دیگری نیز درباره این نظریه اشاره کرده است:

۱. چگونگی اعمال نظریه آزادی مطبوعات در مورد رادیو و تلویزیون خدمت عمومی، که اکنون در فعالیت‌های رسانه‌ای مبتنی بر آرمان‌های آزادی فردی بسیاری از کشورها، نقش مهمی ایفا می‌کند، مشخص نیست و درباره اعمال آن در سایر حوزه‌های مهم فعالیت‌های ارتباطی، مانند آموزش و فرهنگ و هنر، که آزادی آنها، از اهمیت فراوانی برخوردار است، نیز روش روشنی وجود ندارد.

⁸ - the Free market of Ideas

⁹ - Self-Righting Process

¹⁰ - Extra Legal on Government

۲. نظریه آزادی مطبوعات، ظاهراً بیشتر به حمایت از عقاید و افکار توجه دارد و به اطلاعات و اخبار و به ویژه، آزادی دسترسی به اطلاعات و انتقال و انتشار آنها و همچنین محدودیت‌های این آزادی و از جمله محدودیت‌های مربوط به حریم زندگی خصوصی افراد، که مستلزم رعایت مصالح و منافع اشخاص یا حقوق مالکیت آنهاست، کمتر اهمیت می‌دهد.

۳. این نظریه، اغلب به مقررات‌گذاری برای حمایت از آزادی فعالیت مالکان رسانه‌ها، بها می‌دهد و به تامین آزادی بیان یکسان برای سر دبیران و روزنامه‌نگاران که از حقوق مسلم آنان به شمار می‌رود و نیز حقوق مخاطبان و استفاده‌کنندگان یا آسیب‌دیدگان احتمالی آزادی بیان، توجه ندارد.

۴. نظریه مذکور، کنترل توأم با فشار سیاسی به مطبوعات را ممنوع و مطرود می‌شناسد. اما برای مقابله با فشارها و محدودیت‌های فراوانی که بر اثر مقتضیات و فعل و انفعال‌های بازار و منابع ذی نفوذ دیگر، علیه مطبوعات و سایر رسانه‌ها اعمال می‌شوند، راه مشخصی نشان نمیدهد. (معتدمنژاد، ۱۳۸۶، ص ۲۲۴)

این نظریه که بر این نکته اصرار می‌ورزید که حقیقت تنها در بازار آزاد اندیشه پیروز می‌شود، تا قبل از انقلاب صنعتی نظریه‌ای مفید و با ارزش محسوب می‌شد ولی با توسعه تکنولوژی ارتباطات و ظهور روزنامه‌ها و سرعت توزیع آنها، اقتصاد تولید انبوه اهمیت زیادی یافت. بتدریج روزنامه‌های بزرگتر و معتبرتر شروع به خرید و ادغام روزنامه‌های کوچکتر کردند. بطوریکه در حال حاضر در بسیاری از شهرهای آمریکا، روزنامه‌های رقابتی وجود ندارند.^{۱۱} این مساله سبب گردید که بسیاری از اندیشمندان، در داخل و خارج از رسانه‌ها، فایده مند بودن مدل مطبوعات آزاد را در یک جامعه دموکراتیک زیرسوال ببرند. بحث این است که با کمتر و کمتر شدن صداهای رسانه‌ها و محدودیت‌هایی که از عمل ادغام آنها پیش می‌آید، دسترسی به نظریات مهم و حتی شنیدن نظرات نامقبول مشکل و مشکل‌تر می‌شوند. از طرف دیگر، روانشناسی قرن بیستم نشان می‌دهد که انسانها همیشه اطلاعاتی را که بدست می‌آورند در راه‌های منطقی و به طور عقلانی بکار نمی‌برند. به عبارت دیگر، خرد گرایی و عقلانی عمل کردن فی‌النبسه می‌تواند کوششی برای توجیه و عقلی جلوه دادن یک عمل غیر منطقی باشد. همین یافته‌های روانشناختی است که سبب شده اصل «انسان عقل‌گرا»، که مدل مطبوعات آزاد بر اساس آن شکل گرفته و توسعه یافته است، در حال حاضر مورد تردید قرار بگیرد. (مهرداد، ۱۳۸۰، ص ۵۱)

روش تحقیق

با توجه به اینکه در این تحقیق، به بررسی عوامل سیاسی موثر در توسعه‌ی آزادی مطبوعات در ایران پرداخته شده و هیچگونه متغیری دستکاری نمی‌شود، بنابراین، طرح تحقیق توصیفی بوده و از نوع زمینه‌یابی می‌باشد و از پرسشنامه‌ی پژوهشگرساخته برای جمع‌آوری داده‌ها استفاده شده است.

جامعه آماری

جامعه‌ی تحقیق حاضر شامل افراد مرتبط با حرفه روزنامه‌نگاری یعنی صاحب‌نظران این رشته و روزنامه‌نگاران می‌باشند. با توجه به اینکه توان دسترسی به تمام اعضای جامعه امکان‌پذیر نبوده و نمی‌توان فهرستی از تمامی اعضای جامعه آماری تهیه نمود، از این‌رو، جامعه این تحقیق در حیطه جوامع نامحدود^{۱۲} جای می‌گیرد.

نمونه آماری

^{۱۱}- SEVERIN, WERNER J et al, COMMUNICATION THEORIES, 1992. P. 321.

^{۱۲}-Infinite

در تحقیق حاضر نیز با پیروی از مفروضه تحقیقات توصیفی، از نوع زمینه‌یابی، تعداد ۱۲۰ نفر به‌عنوان حجم نمونه مکفی مدنظر قرار می‌گیرند. با توجه به اینکه جامعه پژوهش حاضر در حیطه جوامع نامحدود جای می‌گیرد، روش نمونه‌گیری تحقیق حاضر غیر تصادفی بوده و از نوع هدفمند می‌باشد.

مدل آماری

با توجه به سطح اندازه‌گیری داده‌های تجربی که کمی و پیوسته می‌باشند، ابتدا با استفاده از شاخص‌های آمار توصیفی همچون شاخص‌های گرایش مرکزی (نما، میانه و میانگین) شاخص‌های پراکندگی (دامنه تغییرات، واریانس و انحراف استاندارد) و شاخص‌های توزیع (خطای معیار، ضریب کجی و ضریب کشیدگی) به نرمال و متقارن بودن توزیع داده‌ها پرداخته شد. پس از کسب مفروضه نرمال بودن داده‌ها از مدل آماری t تک‌گروهی استفاده شده و با مدنظر قرار دادن میانگین‌های تجربی و مقایسه آن‌ها با میانگین نظری ۳ به دیدگاه صاحب‌نظران پرداخته شد. علاوه بر این به منظور تکمیل یافته‌ها از رگرسیون چندمتغیری به منظور بررسی تاثیر قانون مطبوعات، قانون اساسی، استراتژی مطبوعاتی و رشد جامعه مدنی در تحقق آزادی مطبوعات) استفاده شد.

تجزیه و تحلیل جداول آماری:

جدول شماره ۱

t تک گروهی جهت بررسی دیدگاه نمونه‌های تحقیق نسبت به میزان تحقق «قانون مطبوعات» در توسعه آزادی مطبوعات

شماره	گویه	میانگین نظری	میانگین تجربی	میزان t	درجه آزادی	سطح معنی داری
۱	حمایت از آزادی بیان	۳	۱/۷۶	-۲۰/۹۵	۱۱۹	۰/۰۰۱
۲	حمایت از آزادی مطبوعات	۳	۱/۶۵	-۲۳/۹۶	۱۱۹	۰/۰۰۱
۳	حمایت از حقوق روزنامه‌نگاران	۳	۱/۴۷	-۲۹/۵۹	۱۱۹	۰/۰۰۱
۴	حضور هیأت منصفه در جرائم مطبوعاتی	۳	۳/۰۵	۰/۷۴	۱۱۹	۰/۴۵۵
۵	کاهش مجازات‌های روزنامه‌نگاران	۳	۱/۲۲	-۴۴/۳۰	۱۱۹	۰/۰۰۱
۶	اجرای درست قانون مطبوعات با محتوای موجود	۳	۱/۶۴	-۲۷/۲۰	۱۱۹	۰/۰۰۱
کل	قانون مطبوعات	۳	۱/۸۰	-۳۳/۴۶	۱۱۹	۰/۰۰۱

با تاکید بر میزان مقادیر t به دست آمده، می‌توان مطرح نمود که تفاوت معنی‌داری در سطح $\alpha = ۰/۰۱$ بین میانگین نظری با میانگین‌های تجربی در تمامی مؤلفه‌های مرتبط با «قانون مطبوعات» به جز مؤلفه «حضور هیأت منصفه در جرائم مطبوعاتی» وجود دارد. بنابراین، با توجه به اینکه در تمامی مؤلفه‌ها میانگین‌های تجربی پایین‌تر از میانگین نظری می‌باشند، عنوان می‌شود که از دیدگاه نمونه‌های تحقیق، میزان تحقق عوامل مرتبط با «قانون مطبوعات» در «توسعه آزادی مطبوعات» پایین‌تر از حد متوسط است. لازم به ذکر است که در مؤلفه «حضور هیأت منصفه در جرائم مطبوعاتی» تفاوت معنی‌داری در سطح $\alpha = ۰/۰۱$ بین میانگین نظری و میانگین تجربی مشاهده نشده است. از این رو، عنوان می‌شود که از دیدگاه نمونه‌های تحقیق، میزان تحقق «حضور هیأت منصفه در جرائم مطبوعاتی» در «توسعه آزادی مطبوعات» در حد متوسط است.

جدول شماره ۲

t تک گروهی بررسی وضعیت موجود دیدگاه نمونه‌های تحقیق نسبت به میزان تحقق عوامل مرتبط با «قانون اساسی» در توسعه آزادی مطبوعات

سؤال	گویه	میانگین نظری	میانگین تجربی	میزان t	درجه آزادی	سطح معنی داری
۱	حمایت از آزادی بیان	۳	۳/۷۴	۹/۶۱	۱۱۹	۰/۰۰۱
۲	حمایت از آزادی مطبوعات	۳	۳/۸۴	۹/۴۲	۱۱۹	۰/۰۰۱
۳	تعدد و تکثر رسانه‌ها	۳	۳/۰۵	۰/۴۵	۱۱۹	۰/۶۵۱
۴	واگذاری رادیو و تلویزیون به بخش خصوصی	۳	۲/۳۵	-۵/۹۰	۱۱۹	۰/۰۰۱
۵	واگذاری روزنامه‌ها به بخش خصوصی	۳	۳/۲۵	۲/۳۶	۱۱۹	۰/۰۲۰
۶	عدم تفتیش عقاید	۳	۴/۰۳	۱۲/۲۳	۱۱۹	۰/۰۰۱
۷	اجرای درست مفاد مرتبط با مطبوعات در قانون اساسی	۳	۲/۴۷	-۴/۹۰	۱۱۹	۰/۰۰۱
کل	قانون اساسی	۳	۳/۲۵	۴/۳۸	۱۱۹	۰/۰۰۱

با تاکید بر میزان مقادیر t به دست آمده، تفاوت معنی‌داری در سطح $\alpha = 0/01$ بین میانگین نظری با میانگین‌های تجربی در تمامی مؤلفه‌های «قانون اساسی» به جز مؤلفه «تعدد و تکرر رسانه‌ها» وجود دارد. بنابراین، با توجه به اینکه در مؤلفه‌های «حمایت از آزادی بیان»، «حمایت از آزادی مطبوعات»، «واگذاری روزنامه‌ها به بخش خصوصی»، «عدم تفتیش عقاید» و کل میانگین تجربی بالاتر از میانگین نظری می‌باشد، از دیدگاه نمونه‌های تحقیق، میزان تحقق «حمایت از آزادی بیان»، «حمایت از آزادی مطبوعات»، «واگذاری روزنامه‌ها به بخش خصوصی»، «عدم تفتیش عقاید» در «توسعه آزادی مطبوعات» بالاتر از حد متوسط است. در حالی که در مؤلفه‌های «واگذاری رادیو و تلویزیون به بخش خصوصی» و «اجرای درست مفاد مرتبط با مطبوعات در قانون اساسی» میانگین‌های تجربی پایین‌تر از میانگین نظری می‌باشد و از دیدگاه نمونه‌های تحقیق، میزان تحقق «واگذاری رادیو و تلویزیون به بخش خصوصی» و «اجرای درست مفاد مرتبط با مطبوعات در قانون اساسی» در «توسعه آزادی مطبوعات» پایین‌تر از حد متوسط است. در مؤلفه «تعدد و تکرر رسانه‌ها» تفاوت معنی‌داری بین میانگین نظری و تجربی مشاهده نشده و از دیدگاه نمونه‌ها تحقق «تعدد و تکرر رسانه‌ها» در «توسعه آزادی مطبوعات» در حد متوسط است.

جدول شماره ۳

t تک گروهی بررسی وضعیت موجود دیدگاه نمونه‌های تحقیق نسبت به میزان تحقق عوامل مرتبط با «استراتژی مطبوعاتی دولتها» در توسعه آزادی مطبوعات

شماره سؤال	گویه	میانگین نظری	میانگین تجربی	میزان T	درجه آزادی	سطح معنی‌داری
۱	توجه به آزادی بیان	۳	۱/۵۷	-۲۴/۷۵	۱۱۹	۰/۰۰۱
۲	توجه به آزادی مطبوعات	۳	۱/۵۲	-۲۶/۵۹	۱۱۹	۰/۰۰۱
۳	اجتناب از تمرکزگرایی دولتی در امور مطبوعات	۳	۲/۸۴	-۱/۲۲	۱۱۹	۰/۲۲۲
۴	اجتناب از سانسور مطبوعات	۳	۱/۴۵	-۲۹/۳۹	۱۱۹	۰/۰۰۱
۵	جلوگیری از بازداشت روزنامه‌نگاران	۳	۲/۸۸	-۰/۹۵	۱۱۹	۰/۳۴۱
۶	اجتناب از سیاست‌های کنترلی	۳	۲/۹۵	-۰/۴۱	۱۱۹	۰/۶۷۹
۷	مانعت از توقیف مطبوعات	۳	۱/۵۰	-۲۸/۱۸	۱۱۹	۰/۰۰۱
۸	استقبال از شفافیت امور در جامعه	۳	۲/۸۴	-۱/۲۵	۱۱۹	۰/۲۱۳
۹	توجه به جایگاه تشکل‌های صنفی روزنامه‌نگاری	۳	۱/۶۳	-۲۳/۶۰	۱۱۹	۰/۰۰۱
۱۰	توجه به پیگرد جرائم محدودکننده آزادی مطبوعات	۳	۱/۶۵	-۲۰/۸۷	۱۱۹	۰/۰۰۱
۱۱	عدم کنترل روزنامه‌ها به وسیله اختصاص تبلیغات	۳	۱/۶۸	-۲۰/۶۶	۱۱۹	۰/۰۰۱
۱۲	عدم کنترل روزنامه‌ها از طریق کمک‌های مالی	۳	۱/۶۴	-۲۱/۷۷	۱۱۹	۰/۰۰۱
کل	استراتژی مطبوعاتی	۳	۲/۰۱	-۲۰/۳۶	۱۱۹	۰/۰۰۱

با تاکید بر میزان مقادیر t به دست آمده، می‌توان مطرح نمود که تفاوت معنی‌داری در سطح $\alpha = 0/01$ بین میانگین نظری با میانگین‌های تجربی در تمامی مؤلفه‌های «استراتژی مطبوعات» به جز مؤلفه‌های «اجتناب از تمرکزگرایی دولتی در امور مطبوعات»، «جلوگیری از بازداشت روزنامه‌نگاران»، «اجتناب از سیاست‌های کنترلی» و «استقبال از شفافیت امور در جامعه» وجود دارد. بنابراین، با توجه به اینکه در تمامی مؤلفه‌ها میانگین‌های تجربی پایین‌تر از میانگین نظری می‌باشد، عنوان می‌شود که از دیدگاه نمونه‌های تحقیق، میزان تحقق «استراتژی مطبوعاتی» در «توسعه آزادی مطبوعات» پایین‌تر از حد متوسط است.

لازم به ذکر است که در مؤلفه‌های «اجتناب از تمرکزگرایی دولتی در امور مطبوعات»، «جلوگیری از بازداشت روزنامه‌نگاران»، «اجتناب از سیاست‌های کنترلی» و «استقبال از شفافیت امور در جامعه» تفاوت معنی‌داری در سطح $\alpha = 0/01$ بین میانگین نظری و میانگین تجربی مشاهده نشده است. از این رو، عنوان می‌شود که از دیدگاه نمونه‌های تحقیق، میزان تحقق «اجتناب از تمرکزگرایی دولتی در امور مطبوعات»، «جلوگیری از بازداشت روزنامه‌نگاران»، «اجتناب از سیاست‌های کنترلی» و «استقبال از شفافیت امور در جامعه» در «توسعه آزادی مطبوعات» در حد متوسط است.

جدول شماره ۴

t تک گروهی بررسی وضعیت موجود دیدگاه نمونه‌های تحقیق نسبت به میزان تحقق عوامل مرتبط با «رشد جامعه مدنی در ایران» در توسعه آزادی مطبوعات

شماره سؤال	گویه	میانگین نظری	میانگین تجربی	میزان T	درجه آزادی	سطح معنی داری
۱	استقبال مردم از تعدد روزنامه‌ها و منابع خبری	۳	۲/۸۸	-۰/۹۷	۱۱۹	۰/۳۳۱
۲	استقبال مردم از خرید روزنامه‌ها	۳	۱/۶۹	-۲۱/۳۵	۱۱۹	۰/۰۰۱
۳	مشارکت مردم در امور سیاسی	۳	۲/۸۴	-۱/۲۵	۱۱۹	۰/۲۱۳
۴	رشدیافتگی جامعه مدنی	۳	۲/۸۴	-۱/۲۹	۱۱۹	۰/۱۹۸
۵	شفافیت امور در جامعه	۳	۱/۶۷	-۲۱/۴۸	۱۱۹	۰/۰۰۱
کل	رشد جامعه مدنی در ایران	۳	۲/۲۸	-۷/۹۰	۱۱۹	۰/۰۰۱

با تاکید بر میزان مقادیر t به دست آمده، می‌توان مطرح نمود که تفاوت معنی‌داری در سطح $\alpha = 0/01$ بین میانگین نظری با میانگین‌های تجربی در تمامی مؤلفه‌های «رشد جامعه مدنی در ایران» به جز مؤلفه‌های «استقبال مردم از تعدد روزنامه‌ها و منابع خبری»، «مشارکت مردم در امور سیاسی» و «رشدیافتگی جامعه مدنی» وجود دارد. بنابراین، با توجه به اینکه در تمامی مؤلفه‌ها میانگین‌های تجربی پایین‌تر از میانگین نظری می‌باشد و از دیدگاه نمونه‌های تحقیق، میزان تحقق «رشد جامعه مدنی در ایران» در «توسعه آزادی مطبوعات» پایین‌تر از حد متوسط است. لازم به ذکر است که در مؤلفه‌های «استقبال مردم از تعدد روزنامه‌ها و منابع خبری»، «مشارکت مردم در امور سیاسی» و «رشدیافتگی جامعه مدنی» تفاوت معنی‌داری در سطح $\alpha = 0/01$ بین میانگین نظری و میانگین تجربی مشاهده نشده است. از این رو، عنوان می‌شود که از دیدگاه نمونه‌های تحقیق، میزان تحقق «استقبال مردم از تعدد روزنامه‌ها و منابع خبری»، «مشارکت مردم در امور سیاسی» و «رشدیافتگی جامعه مدنی» در «توسعه آزادی مطبوعات» در حد متوسط است.

جدول شماره ۵

t تک گروهی بررسی وضعیت موجود دیدگاه نمونه‌های تحقیق نسبت به بررسی «آزادی مطبوعات» در ایران

شماره سؤال	گویه	میانگین نظری	میانگین تجربی	میزان T	درجه آزادی	سطح معنی داری
۱	استقلال مطبوعات	۳	۳/۱۰	۰/۸۲	۱۱۹	۰/۴۱۰
۲	استقلال روزنامه‌نگاران	۳	۱/۹۸	-۹/۴۳	۱۱۹	۰/۰۰۱
۳	آزادی روزنامه‌ها و روزنامه‌نگاران در انتشار مطالب	۳	۲/۶۵	-۲/۷۹	۱۱۹	۰/۰۰۶
۴	آزادی دسترسی به منابع متعدد خبری	۳	۱/۷۲	-۱۲/۰۴	۱۱۹	۰/۰۰۱
۵	تحقق تعدد مطبوعات	۳	۲/۲۸	-۵/۳۴	۱۱۹	۰/۰۰۱
کل	آزادی مطبوعات	۳	۲/۲۵	-۷/۷۹	۱۱۹	۰/۰۰۱

با توجه به جدول فوق و با تاکید بر میزان مقادیر t به دست آمده، می‌توان مطرح نمود که تفاوت معنی‌داری در سطح $\alpha = 0/01$ بین میانگین نظری با میانگین‌های تجربی در تمامی مؤلفه‌های «آزادی مطبوعات» به جز مؤلفه «استقلال مطبوعات» وجود دارد. بنابراین، با توجه به اینکه در تمامی مؤلفه‌ها میانگین‌های تجربی پایین‌تر از میانگین نظری می‌باشد، عنوان می‌شود که از دیدگاه نمونه‌های تحقیق، «آزادی مطبوعات» در ایران پایین‌تر از حد متوسط است. لازم به ذکر است که در مؤلفه «استقلال مطبوعات» تفاوت معنی‌داری در سطح $\alpha = 0/01$ بین میانگین نظری و

میانگین تجربی مشاهده نشده است. از این رو، عنوان می‌شود که از دیدگاه نمونه‌های تحقیق، آزادی مطبوعات در حیطه «استقلال مطبوعات» در حد متوسط است.

جدول شماره ۶

رگرسیون چندمتغیری جهت پیش‌بینی «آزادی مطبوعات» از طریق «قانون مطبوعات»، «قانون اساسی»، «استراتژی مطبوعاتی دولتها» و «رشد جامعه مدنی در ایران»

منبع تغییرات	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	میزان F	سطح معنی‌داری
رگرسیون	۴۰۹/۳۶	۴	۱۰۲/۳۴	۵/۶۷	۰/۰۰۱
باقیمانده	۲۰۷۵/۱۳	۱۱۵	۱۸/۰۴		

با توجه به جدول فوق و با تأکید بر میزان F بدست آمده، می‌توان مطرح نمود که ارتباط معنی‌داری بین «قانون مطبوعات»، «قانون اساسی»، «استراتژی مطبوعاتی» و «رشد جامعه مدنی در ایران» با «آزادی مطبوعات» در سطح $\alpha=0/01$ مشاهده می‌شود. به عبارتی دیگر توان پیش‌بینی «آزادی مطبوعات» از طریق «قانون مطبوعات»، «قانون اساسی»، «استراتژی مطبوعاتی» و «رشد جامعه مدنی در ایران» وجود دارد. از این رو، جهت شناسایی و تبیین ضرایب رگرسیون، ضروری است تا جدول ضرایب رگرسیون عنوان شود.

ضرایب رگرسیون مرتبط با جدول شماره ۶

متغیر ملاک	متغیرهای پیش‌بینی‌کننده	ضریب بتا	میزان T	سطح معنی‌داری
آزادی مطبوعات	قانون مطبوعات	۰/۲۴	۲/۸۶	۰/۰۴۵
	قانون اساسی	۰/۳۵	۴/۱۱	۰/۰۰۱
	استراتژی مطبوعاتی دولتها	۰/۱۹	۲/۰۲	۰/۰۵۱
	رشد جامعه مدنی	-۰/۰۸	-۰/۵۴	۰/۵۹۰

با توجه به ضرایب رگرسیون چندمتغیری با روش ورود همزمان و همچنین ضرایب رگرسیون بدست آمده، می‌توان مطرح نمود که ارتباط مثبت معنی‌داری بین «قانون اساسی»، «قانون مطبوعات» و «استراتژی مطبوعاتی دولتها»، با «آزادی مطبوعات»، مشاهده می‌شود. بدین ترتیب که با تحقق هر یک از موارد فوق «آزادی مطبوعات» نیز افزایش می‌یابد و با کاهش آنها «آزادی مطبوعات» نیز کاهش می‌یابد.

بحث و نتیجه‌گیری:

برای رسیدن به آزادی مطبوعات و توسعه آن باید به قانون مطبوعات و محتوای آن توجه داشت. در صورتی می‌توانیم به آزادی مطلوبی در زمینه مطبوعات دست یابیم که در قانون مطبوعات به مواردی از قبیل حقوق روزنامه نگاران، حق آزادی بیان، آزادی مطبوعات پرداخته شده باشد. به نظر می‌رسد رسیدگی به این قانون و رفع نقایص و تکمیل آن ضروری به نظر می‌رسد. لازم به ذکر است از نظر پاسخگویان، قانون مطبوعات با محتوای فعلی آن نیز به درستی اجراء نمی‌شود لذا بهتر است که نظارت بر حسن اجرای قانون مطبوعات در کنار بازنگری در این قانون نیز لحاظ گردد. پیشنهاد می‌گردد اساتید و روزنامه نگاران متخصص با ایجاد جلسات هم‌اندیشی در جهت بهبود و رفع نقایص قانون مطبوعات اقدام کنند.

در باب قانون اساسی، مطالعه‌ی یافته‌ها بیانگر این است که در پاره‌ای موارد عدم اجرای مفاد مرتبط با مطبوعات مندرج در قانون اساسی مانعی در مسیر توسعه‌ی آنها تلقی می‌شود نه ضعف قوانین. از آنجا که این مساله در مورد قانون مطبوعات نیز صدق می‌کند نظارت بر حسن اجرای قوانین ضروری به نظر می‌رسد.

بخشی از عدم تحقق آزادی مطبوعات نیز به دید بدبینانه حاکم بین دولتها و مطبوعات و بخشی دیگر به نظام حاکم بر مطبوعات ایران مربوط است. ضرورت توجه به این نکته لازم به نظر می‌رسد که در صورتی که فضای مساعد برای رشد مطبوعات مهیا شود به گونه‌ای که بتوانند به وظیفه اصلی خود که همانا انعکاس وضع موجود جامعه و نقد سازنده بپردازند، دولتها نیز راحت تر می‌توانند در جهت شناخت کاستی و رفع آن و بهبود وضعیت جامعه بپردازند. با توجه به این که یافته‌ها نشان می‌دهند استراتژی مطبوعات دولتها تا اندازه‌ای نسبت به مطبوعات و روزنامه نگاران سخت گیرانه است پیشنهاد می‌شود که نشست های مشترک بین نمایندگان مطبوعات که بوسیله خود روزنامه نگاران فارغ از تعلقات حزبی و جناحی انتخاب شده اند و وزارت ارشاد برگزار شود و سعی در ایجاد روابطی دو گانه خارج از فضای بدبینانه نسبت به مطبوعات و تفویض اختیارات به نهادهای مطبوعاتی همانند تشکلهای صنفی مطبوعات شود.

در راستای تکمیل یافته‌های تحقیق به بررسی وضعیت آزادی مطبوعات در ایران پرداخته شد. از دید پاسخگویان «آزادی مطبوعات» در ایران پایین تر از حد متوسط است. لازم به ذکر است آزادی مطبوعات بر اساس مولفه های استقلال مطبوعات، استقلال روزنامه نگاران، آزادی روزنامه‌ها و روزنامه نگاران در انتشار مطالب، آزادی دسترسی به منابع متعدد خبری، تحقق تعدد مطبوعات سنجیده شده است. میزان تحقق تمامی مولفه‌ها به جز استقلال مطبوعات پایین تر از حد متوسط و میزان تحقق استقلال مطبوعات در حد متوسط است. از این رو با توجه به یافته‌ها می‌توان نتیجه گرفت که آزادی مطبوعات در ایران علی‌رغم تلاش‌های موجود محقق نشده است.

علاوه بر این رگرسیون چندمتغیری جهت پیش‌بینی «آزادی مطبوعات» از طریق «قانون مطبوعات»، «قانون اساسی»، «استراتژی مطبوعاتی دولتها» و «رشد جامعه مدنی در ایران» نشان می‌دهد که ارتباط معنی‌داری بین «قانون مطبوعات»، «قانون اساسی»، «استراتژی مطبوعاتی» و «رشد جامعه مدنی در ایران» با «آزادی مطبوعات» در سطح $\alpha=0/01$ مشاهده می‌شود. به عبارتی دیگر توان پیش‌بینی «آزادی مطبوعات» از طریق «قانون مطبوعات»، «قانون اساسی»، «استراتژی مطبوعاتی دولتها» و «رشد جامعه مدنی در ایران» وجود دارد. با توجه به ضرایب رگرسیون چندمتغیری با روش ورود همزمان و همچنین ضرایب رگرسیون بدست آمده، می‌توان مطرح نمود که ارتباط مثبت معنی‌داری بین «قانون مطبوعات»، «قانون اساسی» و «استراتژی مطبوعاتی دولتها» با «آزادی مطبوعات» مشاهده می‌شود. بدین ترتیب که با تحقق این مولفه‌ها «آزادی مطبوعات» نیز افزایش و با کاهش آنها «آزادی مطبوعات» نیز کاهش می‌یابد.

فهرست منابع:

- انصاری؛ باقر، (۱۳۸۶)، حقوق ارتباط جمعی، انتشارات سمت، تهران.
- بشیریه؛ حسین، (۱۳۸۸)، موانع توسعه سیاسی در ایران، نشر گام نو، تهران.
- رشکیانی؛ مهدی، سیر دیدگاه‌های انتقادی در ارتباطات
- <http://www.hccmr.com/news.aspx?id=558>.
- سورین؛ ورنر، تانکارد؛ جیمز، (۱۹۹۲)، نظریه‌های ارتباطات، دهقان؛ علیرضا، (۱۳۸۱)، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
- فرقانی؛ محمدمهدی، (۱۳۷۷)، استقلال حرفه روزنامه‌نگاری در طلایع جامعه مدنی، مجموعه مقالات دومین سمینار بررسی مسائل مطبوعات ایران، دفتر مطالعات و توسعه رسانه‌ها، تهران.
- معتمدنژاد؛ کاظم، معتمدنژاد، رویا، (۱۳۸۶)، حقوق ارتباطات، دفتر مطالعات و توسعه رسانه‌ها، تهران.
- مهرداد؛ هرمز، (۱۳۸۰)، مقدمه‌ای بر نظریات و مفاهیم ارتباط جمعی، نشر فاران، تهران.
- نمکدوست تهرانی؛ حسن، (۱۳۸۳)، حق دسترسی آزادانه به اطلاعات و دموکراسی، فصلنامه رسانه، شماره ۳.